

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
„ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”

ТКАЧЕНКО Катерина Геннадіївна

УДК 378.091.33-057.87:373.3

**ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
У ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Слов'янськ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Українській інженерно-педагогічній академії (м. Харків), Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Степанець Іван Олексійович,
Комунальний заклад „Харківська гуманітарно-педагогічна академія” Харківської обласної ради, проректор з наукової роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Біда Олена Анатоліївна,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, завідувач кафедри дошкільної і початкової освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент
Цвєткова Ганна Георгіївна,
Державний вищий навчальний заклад „Донбаський державний педагогічний університет” (м. Слов’янськ), доцент кафедри теорії і практики початкової освіти.

Захист відбудеться 30 червня 2015 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 12.112.01 у Державному вищому навчальному закладі „Донбаський державний педагогічний університет” за адресою: 84116, Донецька область, м. Слов’янськ, вул. Г. Батюка, 19, ауд. 201.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного вищого навчального закладу „Донбаський державний педагогічний університет” за адресою: 84116, Донецька область, м. Слов’янськ, вул. Г. Батюка, 19.

Автореферат розіслано 29 травня 2015 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

С. М. Курінна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах модернізації національної системи освіти пріоритетним завданням освітньої політики України є організація цілісного науково-обґрунтованого навчально-виховного процесу, що висуває підвищені вимоги до професійної підготовки вчителя початкової школи, бо саме він формує основи особистості школяра.

У вихідних концептуальних положеннях щодо професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, закладених у законах України „Про освіту” (1996 р.), „Про вищу освіту” (2014 р.), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013 р.), Державній програмі „Вчитель” (зі змінами 2011 р.) та інших державних документах, акцентовано увагу на пріоритетності компетентнісного підходу до освіти. Безперечні переваги цього підходу вже визнано в освітніх системах економічно розвинутих країн, адже саме наявність компетентностей дозволяє особистості, зокрема майбутнього вчителя початкової школи, практично оперувати здобутими знаннями, творчо застосовувати їх у професійній діяльності.

Вагомими в дослідженнях підготовки майбутніх учителів є результати наукових пошуків таких науковців та педагогів, як: Ш. Амонашвілі, В. Бадер, Н. Бібік, О. Біди, Л. Ващенко, О. Овчарук, С. Омельченко, О. Пометун, Г. Пономарьової, І. Степанця, В. Сухомлинського, Н. Тарасенкової, Г. Цветкової. Удосконаленню фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи у контексті компетентнісного підходу присвячені праці О. Бігич, О. Борзенкової, І. Зимньої, А. Кузьмінського, О. Локшини, Н. Лизь, Т. Руденко, О. Савченко та ін.

Нині в науково-педагогічному співтоваристві йдуть інтенсивні дискусії з приводу сутності та структури професійної компетентності вчителя. Науковці (В. Адольф, О. Коваленко, О. Ларіонова, О. Лебедева, Н. Селезньова, Н. Кузьміна, А. Маркова, Г. Савойнен, Л. Шкеріна та інші) справедливо виділили різні види професійної компетентності (методологічну, психолого-педагогічну, соціокультурну, комунікативну тощо), що зумовлено багатофункціональним і багатоаспектним характером педагогічної діяльності.

Серед видів професійної компетентності вчителя початкової школи особливе місце посідає методична компетентність, бо вона, інтегруючи в собі низку ключових професійно-педагогічних компетенцій, значною мірою визначає рівень професіоналізму педагога.

У низці науково-педагогічних досліджень висвітлено окремі аспекти проблеми формування методичної компетентності та методичної культури (Т. Алексєєва, С. Баранов, Р. Богданова, О. Коваленко, А. Кочетов, С. Кульневич, О. Ларіонова, О. Лебедева, Т. Руденко); методичної підготовки (О. Біда, Н. Світловська, М. Соловейчик); методичного мислення (О. Гончарук, Ю. Кулюткін, Г. Сухобська); методичної рефлексії (О. Анісімов, Н. Посталюк) майбутніх учителів. Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що методична компетентність майбутніх учителів початкової школи розглядається досить фрагментарно та в сукупності з іншими видами професійної компетентності. Досі немає єдиного підходу до визначення методичної компетентності вчителя початкової школи, її

структури, недостатньо дослідженими залишаються питання змісту, форм і методів, умов формування такої компетентності як цілісного феномену.

Оскільки методична компетентність поєднує систему спеціально-наукових, психологічних, педагогічних, методичних знань і вмінь, формування її відбувається в процесі загальнопедагогічної, спеціальної, дидактичної, практичної підготовки майбутнього фахівця. При цьому особливого значення набуває педагогічна практика, у процесі якої майбутній учитель оволодіває досвідом застосування набутих знань і вмінь у реальному навчально-виховному процесі.

Різні аспекти проблеми педагогічної практики студентів у вищих педагогічних навчальних закладах висвітлено у працях О. Абдулліної, Л. Борікова, К. Дурай-Новакової, М. Жилкоблінова, Л. Кацової, О. Коваленко, Г. Коджаспірової, М. Козія, Г. Пономарьової, П. Решетнікова, В. Розова, І. Степанця та інших.

Водночас, проблема формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики не була предметом спеціального наукового дослідження.

Актуальність і доцільність вивчення обраної проблеми посилюються необхідністю усунення *суперечностей*, зокрема між: зростанням вимог до якості навчання й виховання молодших школярів та недостатнім рівнем методичної підготовки вчителів початкових класів для реалізації цих вимог; значним дидактичним потенціалом педагогічної практики для формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів та реальним рівнем його використання; необхідністю формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів та недостатньою розробленістю методологічних і теоретико-методичних засад забезпечення цього процесу під час педагогічної практики.

Отже, актуальність проблеми, недостатня розробленість її теоретично-практичного аспекту, а також нагальна необхідність у подоланні виявлених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: „**Формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики**”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Тема дисертації входить до плану науково-дослідної роботи кафедри креативної педагогіки та інтелектуальної власності Української інженерно-педагогічної академії як складова частина комплексної наукової теми „Теоретико-методологічні основи формування інноваційної культури інженера-педагога” (номер 0111U008540). Тему дисертації затверджено на засіданні науково-технічної ради Української інженерно-педагогічної академії (протокол № 3 від 01.11.2011р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН в Україні (протокол № 9 від 29.11.2011р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики.

Об'єкт дослідження – процес формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у педагогічних вищих навчальних закладах.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні про те, що ефективність процесу формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики підвищиться, якщо забезпечити: 1) цілеспрямовану особистісно-орієнтовану психолого-педагогічну підготовку студентів до педагогічної практики; 2) дієвість методичних знань шляхом виконання студентами завдань навчально-дослідного характеру, вивчення студентами-практикантами педагогічного досвіду (як традиційного, так й інноваційного) та його творчого використання в різних видах педагогічної практики; 3) постійне здійснення всебічної рефлексії своєї діяльності та набутого методичного досвіду.

Завдання дослідження:

1. На підставі аналізу наукової літератури з'ясувати суть методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів, визначити зміст її структурних компонентів.

2. Розкрити дидактичні можливості різних видів педагогічної практики для формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

3. Розробити модель процесу формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики.

4. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики та експериментально перевірити їх ефективність.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять: фундаментальні положення діалектики: принципи теорії пізнання, теорії відображення (Е. Ільєнков, М. Гартман, О. Леонт'єв та інші); теоретичний аналіз концептуальних положень вітчизняних та зарубіжних учених щодо вивчення дефініції „методична компетентність” (О. Бігич, О. Зубков, Г. Кашкар'єва, А. Кузьминський, Н. Кузьміна, О. Ларіонова, О. Лебедєва, А. Маркова, Л. Мітіна, Т. Руденко та інші) та підходів до визначення структури методичної компетентності вчителя (В. Адольф, І. Акуленко, О. Борзенкова, Н. Тарасенкова, О. Красикова, Т. Мамонотова, Т. Кочарян, О. Нагреллі та інші); положення педагогіки та психології, що розкривають роль педагогічної практики в процесі професійного становлення майбутнього педагога (О. Абдулліна, А. Волошук, С. Кара, Л. Кацова, Г. Коджаспірова, Н. Кузьміна, А. Маркова, У. Новацка та інші); психологічні положення про єдність свідомості й діяльності, формування і розвиток особистості в діяльності (Б. Анан'єв, Л. Виготський, Б. Коротяєв, Г. Костюк, С. Рубінштейн та інші); дослідження проблеми фахової підготовки вчителя початкової школи (Н. Бібік, О. Біда, Н. Глузман, О. Савченко, І. Степанець, І. Трубавіна, Г. Цветкова та інші); компетентнісний, системний, цілісний, особистісно-діяльнісний, контекстний підходи до формування особистості майбутнього вчителя (Б. Гершунський, С. Гончаренко, О. Іонова, В. Лозова та інші).

Для розв'язання завдань, поставлених у дослідженні, перевірки сформульованої гіпотези було використано такі **методи дослідження**: *теоретичні*: аналіз наукової, навчально-методичної літератури для порівняння, зіставлення різних

поглядів на досліджувану проблему, визначення поняттєвого апарату, а також обґрунтування педагогічних умов формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики; *емпіричні*: спостереження, анкетування, опитування, бесіда, метод експертних оцінок, вивчення результатів проходження студентами педагогічної практики для виявлення за визначеними критеріями й показниками рівнів методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів; педагогічний експеримент для перевірки гіпотези; *статистичні*: методи математичної статистики для кількісного та якісного аналізу одержаних емпіричних даних.

Експериментальною базою дослідження були Комунальний заклад „Харківська гуманітарно-педагогічна академія” Харківської обласної ради, Красноградський коледж і Балаклійська філія Комунального закладу „Харківська гуманітарно-педагогічна академія” Харківської обласної ради, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. Різними видами експериментальної роботи було охоплено 335 студентів, 32 вчителі молодших класів, 225 викладачів-керівників практики.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що: *уперше* досліджено методичну компетентність майбутнього вчителя початкових класів із позицій цілісного підходу, розроблено модель її формування в процесі педагогічної практики; обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики (забезпечення цілеспрямованої особистісно-орієнтованої психолого-педагогічної підготовки студентів до педагогічної практики; дієвість методичних знань шляхом виконання студентами завдань навчально-дослідного характеру, вивчення студентами-практикантами педагогічного досвіду (як традиційного, так й інноваційного) та його творчого використання в різних видах педагогічної практики; постійне здійснення студентами-практикантами всебічної рефлексії своєї діяльності та набутого методичного досвіду); *уточнено* суть методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів як сукупності знань, умінь і навичок та особистісних якостей, що функціонують як здатність проектувати, адаптувати, організовувати, вмотивовувати, досліджувати і контролювати навчально-пізнавальний, виховний і розвивальний аспекти освіти молодших школярів у класній та позакласній навчально-виховній роботі; зміст структурних компонентів (когнітивного, процесуально-діяльнісного, особистісного), критерії (мотиваційний, когнітивно-діяльнісний, особистісно-оцінний) та відповідні показники рівнів сформованості цієї професійної якості вчителя початкових класів; *подальшого розвитку* набули форми й методи організації педагогічної практики з метою формування методичної компетентності майбутніх учителів (консультація, педагогічний консиліум, майстер-клас, тренінги).

Практична значущість одержаних результатів полягає в тому, що педагогічні умови формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики пройшли експериментальну апробацію, що уможливило їх упроваджувати в широку практику педагогічної освіти. Матеріалами дослідження можуть послуговуватися викладачі під час викладання курсів „Педагогіка”, „Основи педагогічної майстерності”, курсів із

методики викладання окремих предметів, організації та проведення педагогічної практики майбутніх учителів початкових класів, у процесі розробки методичних рекомендацій для студентів, укладанні спецкурсів із педагогічних дисциплін, розробленні освітніх проектів, а також студенти під час написання дипломних і магістерських робіт тощо.

Основні результати дослідження **впроваджено** в педагогічний процес Комунального закладу „Харківська гуманітарно-педагогічна академія” Харківської обласної ради (довідка № 01-13/7-56 від 19.09.2014 р.), Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-827 від 27.10.2014 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 618 від 23.10.2014 р.), Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” (довідка № 548/1 від 05.12.2014 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації дістали відображення в публікаціях автора, були представлені в повідомленнях на наукових і науково-практичних конференціях різного рівня: *Міжнародних* – „Інтеграція науки та методики освіти у підготовці майбутніх фахівців в умовах Болонського процесу” (Ялта, 2011 р.), „Педагогіка та психологія: сучасні проблеми та перспективи розвитку” (Київ, 2012 р.), „Інноваційні процеси в освітньому просторі: доступність, ефективність, якість” (Луганськ, 2012 р.), „Современное образование и воспитание: тенденции, технологии, методики” (Могильов, 2013 р.), „Современное направление теоретических и прикладных исследований” (Одеса, 2013 р.), „Vedecku rokrok na prelomu tysyachalety” (Прага, 2013 р.); *Усеукраїнських* – „Практично-професійна підготовка студентів у системі вищої освіти: проблеми та шляхи вдосконалення” (Харків, 2011 р.), „Формування професійної культури майбутніх педагогів в умовах модернізації освіти” (Харків, 2012 р.); *Регіональних* – „Педагогічна освіта: стан розвитку, проблеми, перспективи” (Стаханов, 2012 р.), „Шляхи та засоби формування педагогічної культури майбутніх педагогів у процесі навчання та позааудиторній роботі” (Харків, 2012 р.).

Матеріали дослідження доповідалися, обговорювалися та були схвалені на засіданнях кафедри педагогіки та методики професійного навчання Української інженерно-педагогічної академії та кафедри педагогіки і психології Комунального закладу „Харківська гуманітарно-педагогічна академія” Харківської обласної ради (2010 – 2014 рр.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи відображено в 17 одноосібних публікаціях, що відтворюють зміст дисертації, із них 5 статей – у провідних наукових фахових виданнях, 2 – у іноземних виданнях, 3 – у інших виданнях, 7 – у матеріалах наукових конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Робота містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (308 найменувань, із них 11 – іноземною мовою), 19 додатків на 81 сторінці. Робота містить 17 таблиць та 29 рисунків на 19 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 223 сторінки, із них основного тексту – 190 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність дослідження проблеми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, методи дослідження, висвітлено наукову новизну й практичне значення дисертації, подано інформацію про апробацію й упровадження отриманих результатів.

У першому розділі – „**Формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі їх практичної підготовки як педагогічна проблема**” – на основі вивчення наукової літератури визначено суть та структуру методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики; розкрито дидактичні можливості різних видів педагогічної практики для формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

На підставі узагальнення різних підходів (Н. Білоцерківська, В. Болотов, О. Ільченко, В. Кальней, В. Краєвський, В. Кричевський, В. Маслов, В. Сериков, А. Хуторський, С. Шишов, О. Шломенко та інші) *професійну компетентність* у дисертації розглянуто як результат оволодіння людиною певною сукупністю професійних компетенцій, що передбачає наявність у неї достатнього рівня сформованості знань, умінь, особистісних якостей та досвіду здійснення професійної діяльності. У свою чергу, *компетенція* – це певна попередньо задана вимога (норма) до підготовки фахівця, необхідна для якісної продуктивної діяльності щодо певних визначених предметів і процесів (М. Головань, А. Ткачов, А. Хуторський).

Аналіз наукових праць (В. Адольф, О. Бігич, Т. Гущина, Н. Кузьміна, О. Лебедева та інші) дає підстави свідчити, що поняття „методична компетентність учителя” головним чином розглядається стосовно вчителів-предметників. При цьому цю дефініцію розуміють зазвичай як: розгорнуту систему знань і вмінь із питань конкретної побудови викладання того чи іншого предмету (В. Адольф); знання в галузі дидактики, методики навчання предмету, уміння логічно обґрунтовано конструювати навчальний процес для конкретної дидактичної ситуації з урахування психологічних механізмів засвоєння (О. Лебедева).

У дисертації методичну компетентність розглянуто з позицій цілісного навчально-виховного процесу (ураховано виховний аспект педагогічної діяльності) та багатопрофільності викладацької діяльності вчителя початкових класів (адже він навчає учнів різних предметів – мові, читанню, математиці, природознавству та тощо).

З огляду на це, *методичну компетентність учителя початкових класів* визначено як сукупність знань, умінь і навичок та особистісних якостей, які функціонують як здатність проектувати, адаптувати, організовувати, вмотивовувати, досліджувати і контролювати навчально-пізнавальний, виховний і розвивальний аспекти освіти молодших школярів у класній та позакласній навчально-виховній роботі.

Зважаючи на загальне розуміння компетентності як сукупності знань, умінь і навичок, *структуру методичної компетентності вчителя початкових класів* представлено у вигляді трьох взаємопов'язаних компонентів: когнітивного, процесуально-діяльнісного, особистісного. Зміст зазначених компонентів визначено на основі освітньо-кваліфікаційної характеристики учителя з урахуванням

результатів досліджень таких учених, як: В. Адольф, І. Акуленко, Н. Білоцерківська, О. Борзенкова, С. Івашнова, А. Кузьминський, О. Маркушевська, Т. Руденко, Н. Тарасенкова та інших.

Когнітивний компонент методичної компетентності вчителя початкових класів характеризується сукупністю знань, провідними з яких вважаємо: а) наукові знання про дитину як об'єкта-суб'єкта навчально-виховного процесу (фізіологічних і психологічних особливостей молодшого школяра); б) методологічні та теоретичні знання (знання основ дидактики й теорії виховання) суті і шляхів здійснення професійно-педагогічної діяльності; в) знання методик викладання окремих предметів, що вивчаються в початковій школі; г) знання методики виховної роботи; д) знання традиційних та інноваційних педагогічних інновацій; е) знання про сучасні джерела інформації та можливості їх використання в навчально-виховному процесі.

Процесуально-діяльнісний компонент методичної компетентності вчителя початкових класів включає групи професійно-педагогічних умінь здійснення професійно-педагогічної діяльності, до яких віднесли: 1. Інтелектуально-творчі (інтелектуально-логічні та інтелектуально-евристичні вміння). 2. Інформаційно-гностичні (уміння працювати з різними джерелами інформації, використовувати педагогічні програмні засоби). 3. Дидактико-методичні (уміння, пов'язані з календарно-тематичним плануванням змісту початкової освіти; уміння, спрямовані на забезпечення реалізації основних функцій навчання – освітньої, розвивальної, виховної, пізнавальної, мотиваційно-стимулювальної; уміння, спрямовані на забезпечення використання різних типів навчання та ефективних технологій навчання молодших школярів). 4. Виховні вміння (уміння, спрямовані на реалізацію мети виховання всебічно й гармонійно розвинутої особистості). 5. Рефлексивно-дослідницькі вміння (здійснювати самодіагностику сформованості власної методичної компетентності та планувати шляхи її удосконалення; адекватно оцінювати наявну педагогічну ситуацію й за необхідності своєчасно вносити до неї необхідні корективи, здійснювати моніторинг навчання й виховання учнів; аналізувати науково-педагогічну, методичну літературу; критично аналізувати й узагальнювати педагогічний досвід у контексті методичної цінності; розробляти освітні проекти).

Особистісний компонент методичної компетентності вчителя початкових класів характеризує його професійну спрямованість, особистісні професійно значущі якості. Якостей, що характеризують майбутнього вчителя зі сформованою методичною компетентністю, можна назвати чимало, серед яких визначальну роль, на нашу думку, мають такі: гуманістична спрямованість (любов до дітей, до інших людей, перцепція, емпатія, комунікативність), професійно-педагогічний інтерес, професійна мобільність, креативність, соціальна відповідальність, самостійність, ініціативність, тактовність, толерантність, здатність до рефлексії.

У дисертації обґрунтовано *роль і значення педагогічної практики* у формуванні методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів, адже вона є сполучною ланкою між теоретичним навчанням студента і його майбутньою самостійною діяльністю в школі; ефективним засобом актуалізації теоретичних знань, набуття досвіду їх творчого використання, розвитку педагогічного мислення, творчих здібностей, професійно-педагогічних якостей.

У процесі дослідження розкрито можливості різних видів педагогічної практики для формування методичної компетентності студентів.

Так, під час практики з виховної роботи студенти мають можливість оволодівати вміннями на основі загальної мети виховання всебічно й гармонійно розвинутої особистості та врахування специфіки виховання дітей молодшого шкільного віку конкретизувати завдання виховання, складання індивідуального тематичного плану виховних заходів на семестр, проведення виховних заходів різних форм та видів, визначати актуальні проблеми виховання учнів початкової школи, розробляти завдання та реалізовувати їх у навчально-виховному процесі тощо.

Пробні уроки в школі передбачають оволодіння майбутніми вчителями алгоритмом підготовки до уроку, опанування методики написання конспектів уроків, проведення уроків у початкових класах згідно з графіком, уміннями організації дозвілля дітей на перервах, ознайомлення із системою оцінювання діяльності учнів, методикою ведення шкільної документації тощо.

Під час літньої педагогічної практики студенти, виконуючи обов'язки вожатих у позаміських закладах оздоровлення та відпочинку дітей, поглиблюють методичну компетентність щодо проведення виховної роботи (здійснення індивідуальної роботи з дітьми відповідної вікової категорії, підготовка та проведення загальнотабірних та загінних заходів, оформлення звітної документації тощо).

Практика „Перші дні дитини в школі” передбачає, зокрема, ознайомлення із плануванням роботи на перший тиждень; методикою проведення занять у перші дні навчання учнів відповідно до їх фізіологічних, психічних особливостей.

У процесі виробничої (переддипломної) практики студенти, виконуючи обов'язки вчителя початкової школи, мають можливість безпосередньо вивчати специфіку системи навчально-виховного процесу в школі; спостерігати за уроками досвідчених учителів, самостійно проводити уроки та виховні заходи за шкільним розкладом; здійснювати індивідуальну роботу з дітьми; проводити роботу з батьками; ознайомлюватися з роботою методичного об'єднання вчителів початкових класів.

Під час дослідження з'ясовано, що окремі педагогічні ВНЗ запроваджують додаткові та інноваційні види практики, такі, як природознавча та краєзнавча практика, введення у спеціальність, підготовка до позакласної виховної роботи (ПВР), нетрадиційні пробні уроки, практика одного робочого дня тощо. Природознавча та краєзнавча практика дають можливість студентам оволодівати методичною компетентністю щодо комплексного розв'язання завдань екологічного і природоохоронного виховання. Практика „Уведення в спеціальність” організовується для студентів перших курсів із метою адаптації та практичного ознайомлення їх із майбутньою професією та обраною додатковою спеціалізацією.

У другому розділі – **„Теоретичні питання формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі їх практичної підготовки”** – з урахуванням результатів сучасних досліджень, змісту структурних компонентів методичної компетентності вчителя початкових класів, особливостей змісту та вимог до організації різних видів педагогічної практики розроблено модель досліджуваного процесу (рис. 1 на с. 10) та на цій основі обґрунтовано педагогічні умови здійснення цього процесу.

Концептуальну основу моделі складають компетентнісний, системний, особистісно-діяльнісний, цілісний та контекстний підходи. Запропонована модель включає технологічне забезпечення, що відбиває реалізацію формування методичної компетентності вчителя початкових класів на підготовчо-мотиваційному, змістово-діяльнісному, рефлексивно-корегувальному етапах педагогічної практики; навчально-методичне забезпечення, яке передбачає використання різних форм, методів і засобів. У моделі передбачено здійснення безперервного педагогічного моніторингу процесу формування методичної компетентності студентів під час педагогічної практики.

У процесі дослідження виявлено недоліки педагогічної практики майбутніх учителів початкових класів, що мають місце в сучасній педагогічній освіті, серед яких:

- *недоліки, пов'язані з профорієнтаційною роботою*: формування професійного інтересу, недостатній рівень загальної професійної мотивації, зокрема до методико-практичної діяльності; слабка спрямованість на досягнення успіху й уникнення невдач;

- *психологічні*: невпевненість у своїх знаннях, страх перед аудиторією, ситуацією неприйняття себе як авторитета учнів;

- *процесуально-методичні*: невміння швидко орієнтуватися в тій чи іншій галузі знань, ситуації, знаходити засоби і спроби подолання цих недоліків; труднощі в реалізації проєктивних форм взаємодії педагога і школяра; невміння встановлювати та враховувати причинно-наслідкові зв'язки між явищами і процесами в освіті; відсутність чіткого розуміння наукових, методологічних і методичних основ оцінки ефективності педагогічної діяльності та ефективності навчального процесу; невідповідний контроль за проходженням педагогічної практики, який часто доручають недосвідченим викладачам; формальне проведення методичного аналізу позакласних заходів й уроків, невміння студентів проводити самоаналіз; недостатню увагу приділено створенню умов формування індивідуального методичного стилю майбутніх педагогів;

- *управлінські*: невміння цілеспрямовано приймати конкретні управлінські рішення у відповідній ситуації; невміння свідомо визначати стиль управління в конкретному класі, з урахуванням особливостей учня тощо;

- *дидактичні й виховні*: утруднення у визначенні освітніх, виховних завдань кожного уроку чи виховного заходу та їх творчому поєднанні із загальною метою формування особистості учня; відсутність творчої складової під час підготовки конспектів позакласних заходів й уроків; зосередження уваги на організаційному аспекті, а не на змісті педагогічної практики.

На основі розробленої моделі, а також з урахуванням даних пілотажного дослідження щодо недоліків організації педагогічної практики в сучасних вишах обґрунтовано *педагогічні умови формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики*, а саме:

- 1) здійснення цілеспрямованої особистісно-орієнтованої психолого-педагогічної підготовки студентів до педагогічної практики;
- 2) забезпечення дієвості методичних знань шляхом виконання студентами завдань навчально-дослідного характеру, вивчення студентами-практикантами педагогічного досвіду (як традиційного, так й інноваційного) та його творчого використання в різних видах педагогічної практики;
- 3) постійне здійснення студентами-практикантами всебічної рефлексії своєї діяльності та набутого методичного досвіду.

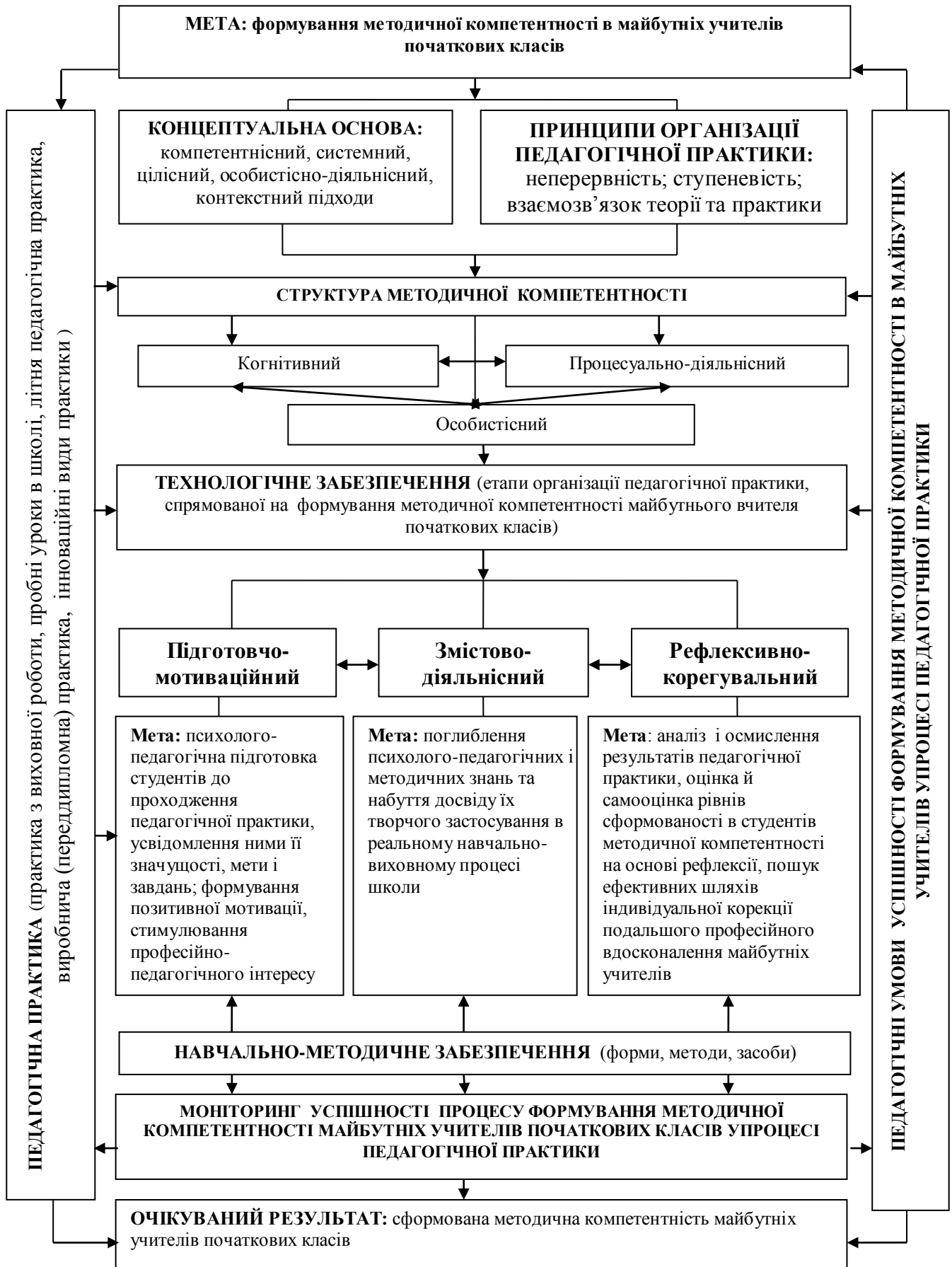

Рис. 1. Структурна модель формування методичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів

У третьому розділі – „**Експериментальна перевірка педагогічних умов формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики**” – розкрито загальні питання організації та проведення педагогічного експерименту, проаналізовано його результати.

Для перевірки гіпотези дослідження було проведено педагогічний експеримент на базі Комунального закладу „Харківська гуманітарно-педагогічна академія” Харківської обласної ради. В експериментальній роботі взяли участь 226 студентів, з яких було сформовано експериментальну (118 осіб) й контрольну (108 осіб) групи.

Головною метою *констатувального етапу експерименту* було з’ясування вихідного рівня сформованості методичної компетентності студентів (високий, середній, низький), а також їхньої професійної вмотивованості на основі таких критеріїв і показників: 1) мотиваційного (професійна спрямованість (ціннісне ставлення до педагогічної професії, професійний інтерес, прагнення до професійного самовдосконалення), налаштування на професійне зростання під час педагогічної практики); 2) когнітивно-діяльнісного (сформованість знань та умінь, які складають методичну компетентність майбутнього вчителя початкових класів); 3) особистісно-оцінного (виявлення необхідних особистісно-професійних якостей, адекватність самооцінки).

Для отримання даних про рівень сформованості методичної компетентності студентів у процесі експерименту використовували комплекс методів науково-педагогічного дослідження: анкетування „Я і моя професія”, „Мої інтереси й захоплення”, „Спрямованість майбутнього вчителя на успішну професійну діяльність”; тести „Діагностика професійних характеристик майбутнього вчителя” (адаптований тест М. Вудкока та Д. Френсіса); прогнозування цінностей особистості, що реалізуються в умовах педагогічної діяльності (адаптований тест М. Рокича) та інші.

Результатами констатувального етапу експерименту підтверджено передбачення про необхідність спеціальної роботи, спрямованої на формування в майбутніх учителів методичної компетентності.

Формувальний експеримент було спрямовано на забезпечення теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики.

Упровадження *першої з визначених умов* передбачало здійснення цілеспрямованої особистісно-орієнтованої психолого-педагогічної підготовки студентів до педагогічної практики.

На настановних конференціях формулювали цілі педагогічної практики, акцентували увагу на значущості професії вчителя початкових класів для прогресивного розвитку суспільства, визначали методи й засоби досягнення мети педагогічної практики, аналізували труднощі, які можуть виникнути у студентів-практикантів та способи їх подолання; надавали знання стратегії і тактики оптимізації педагогічної практики, а також роз’яснювали важливість професійної рефлексії й самоконтролю. Студентів під час настановних конференцій, індивідуальних бесід і консультацій переконували, що їхній особистісно-професійний розвиток безпосередньо залежить від тих сенсів і цінностей, які вони віднаходять у професійній діяльності. Для студентів напередодні практик на

семінарських заняттях, кураторських годинах організовували проблемні бесіди, бесіди-роздуми, міні-дискусії („Я вважаю, що...”, „Імідж сучасного вчителя початкових класів”, „Що нового я можу привнести у свою професію”, „Роздуми про себе у своїй професії” тощо).

Важливого значення на заняттях набувало проведення тренінгів (тренінг міжособистісного спілкування, тренінг мотивації досягнення успіху, імідж-тренінг), під час яких орієнтували студентів на формування методичних умінь і навичок, особистісного досвіду при здійсненні професійної діяльності, а також на корекцію й розвиток мотиваційних, поведінкових установок.

Для забезпечення особистісно-орієнтованого характеру психолого-педагогічної підготовки до кожного виду практики проводили діагностику рівнів сформованості у студентів компонентів методичної культури, їхніх ресурсних можливостей, стану професійної мотивації, а також (починаючи з другого курсу) з'ясовували утруднення, які відчули студенти під час проходження попередніх практик.

Із метою реалізація *другої педагогічної умови* – забезпечення дієвості методичних знань шляхом виконання студентами завдань навчально-дослідного характеру, вивчення педагогічного досвіду (як традиційного, так й інноваційного) та його творчого використання в різних видах педагогічної практики – студентам-практикантам було запропоновано завдання і вправи творчого характеру, що передбачали пошук нестандартних, оригінальних рішень, при цьому широко застосовували метод проектів. Так, зокрема, студентам було запропоновано виконати такі проекти: „Школа майбутнього” (практика „Уведення в спеціальність”), „Важких дітей не буває” (практика з виховної роботи), „Нестандартний урок” (практика „Пробні уроки в школі”), „Колективна творча справа” (літня педагогічна практика), „Навчаємося із захопленням” (переддипломна практика), „Зробимо кожну дитину захисником природи рідного краю” (природнича і краєзнавча практика). Виконання таких проектів, насамперед, сприяли оволодінню інтелектуально-творчих, інформаційно-гностичних, рефлексивно-дослідницьких умінь, які включає в себе методична компетентність.

Для ознайомлення студентів із досвідом роботи вчителів школи, в якій вони проходили практику, організовували майстер-класи, спеціальні засідання методичного об'єднання, на яких обговорювали досвід учителів не лише даної школи, а й інноваційний досвід інших шкіл регіону (зокрема, досвід авторської „Школи Штейнера”; школи-ліцею при Народній українській академії, що впроваджує технології розвивального навчання; школи-інтернату „Обдарованість” тощо). Також було проведено педагогічний консиліум „Інноватизація початкової школи – міфи і реальність”, що сприяв усвідомленню більшістю студентів необхідності для сучасного вчителя-початківця оволодіння методикою здійснювати інноваційну діяльність.

Студентам було запропоновано завдання критично проаналізувати одну з традиційних / інноваційних методик навчання / виховання з подальшим застосуванням їх під час проведення уроків чи виховних заходів.

Упровадження *третьої педагогічної умови* передбачало постійне здійснення студентами всебічної рефлексії своєї діяльності та набутого методичного досвіду. Із цією метою зі студентами провели цикл бесід, тренінгових занять, консультацій під

загальною назвою „Навіщо і як здійснювати професійну рефлексію?“, під час яких майбутні вчителі знайомилися з методикою рефлексивної діяльності, методами самопізнання (самоінформування, самоаналіз, самоспостереження, самонаказ, самозвіт), із діагностичними методиками, опанували вмінням їх застосування. Кожний студент із експериментальної групи складав програму професійного самовдосконалення

Разом із методистом за допомогою рефлексії студенти простежували динаміку складових методичної компетентності, що відбулася в процесі педагогічної практики; аналізували причини невдач, моделювали свої дії на майбутнє.

У процесі всіх видів практики використовували форми й методи (педагогічний консилиум, дискусію, рефлексивну інверсію, заповнення щоденників педагогічного спостереження), які спонукали студентів до рефлексивної поведінки і, як наслідок, сприяли їхньому самопізнанню й самовизначенню, розвитку рефлексивних умінь, адекватній самооцінці щодо рівня сформованості в них методичної культури.

Особливу увагу надавали складанню студентами портфолію як ефективному засобу реалізації особистої траєкторії формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Після закінчення практики на факультетах відбулася презентація фрагментів уроків (із використанням відеотехніки), у яких майбутні вчителі демонстрували методичні форми, методи, прийоми навчання й виховання, якими вони опанували.

На *контрольному* етапі експерименту було проаналізовано й узагальнено результати експериментальної роботи. Порівняльні результати рівня сформованості методичної компетентності студентів експериментальної і контрольної груп на констатувальному та контрольному етапах експерименту відбито в таблиці 1. Як свідчать наведені дані в таблиці більш суттєві зміни відбулися в експериментальній групі порівняно з контрольною, що дає підстави стверджувати про ефективність упровадження педагогічних умов формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики.

Таблиця 1

Порівняльні результати рівня сформованості методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів експериментальної і контрольної груп до і після експерименту (у %)

Рівні \ Етапи	Експериментальна група			Контрольна група		
	Констат. етап	Контр. етап	Різниця	Констат. етап	Контр. етап	Різниця
Високий	7,5	28,4	20,9	9,3	17,5	8,2
Середній	28,0	36,5	8,5	28,8	30,4	1,6
Низький	64,5	35,1	29,4	61,9	52,1	9,8

Вірогідність результатів експериментальної роботи доведено засобами математичної статистики (проаналізовано зміну статистичних характеристик експериментальних і контрольних вибірок за критеріями значущості).

Проведене дослідження підтвердило основні положення висунутої гіпотези та дозволило сформулювати **висновки** відповідно до поставлених завдань.

1. На підставі аналізу наукової літератури з'ясовано суть методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів з позиції цілісності педагогічного процесу як сукупність знань, умінь і навичок та особистісних якостей, які функціонують як здатність проектувати, адаптувати, організовувати, вмотивовувати, досліджувати і контролювати навчально-пізнавальний, виховний і розвивальний аспекти освіти молодших школярів у класній та позакласній навчально-виховній роботі.

Визначено, що структуру методичної компетентності вчителя початкових класів складають такі взаємопов'язані компоненти, як: когнітивний, процесуально-діяльнісний, особистісний. Когнітивний компонент методичної компетентності вчителя початкових класів характеризується сукупністю знань із загальної педагогіки, психології, фізіології, окремих методик, інноваційної педагогіки. Процесуально-діяльнісний компонент методичної компетентності вчителя початкових класів включає групи професійно-педагогічних умінь здійснення професійно-педагогічної діяльності: інтелектуально-творчі; інформаційно-гностичні; дидактико-методичні; виховні; рефлексивно-дослідницькі. Особистісний компонент методичної компетентності вчителя початкових класів характеризує його професійну спрямованість, особистісні професійно значущі якості (гуманістичну спрямованість, професійно-педагогічний інтерес, професійну мобільність, креативність, соціальну відповідальність, самостійність, ініціативність, тактовність, толерантність, здатність до рефлексії).

2. З'ясовано, що дидактичні можливості педагогічної практики щодо формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів розкривається через її цільовий та методичний зміст, а саме: практика з виховної роботи забезпечує оволодіння вміннями й навичками виховання всебічно і гармонійно розвинутої особистості; практика „Пробні уроки в школі” сприяє опануванню студентами комплексом знань та умінь з підготовки, проведення та аналізу уроків, методикою написання конспектів уроків, ведення шкільної та звітної документації; літня педагогічна практика забезпечує поглиблення виховної компетентності майбутнього вчителя початкових класів; практика „Перші дні дитини в школі” дає можливість ознайомитися з особливостями організації навчально-виховного процесу першокласників та їхньою адаптацією до шкільного режиму; виробнича (переддипломна) практика забезпечує вдосконалення здобутих методичних знань і вмінь, набутих студентами в процесі професійної підготовки.

3. Розроблено модель формування методичної компетентності вчителя початкових класів у процесі педагогічної практики, концептуальну основу якої складають компетентнісний, особистісно-діяльнісний, цілісний та контекстний підходи. Виокремлено складові моделі, які передбачають: технологічне забезпечення, що відбиває реалізацію формування методичної компетентності вчителя початкових класів на підготовчо-мотиваційному, змістово-діяльнісному, рефлексивно-корегуальному етапах педагогічної практики; навчально-методичне забезпечення, яке передбачає використання різних форм, методів і засобів; педагогічний моніторинг досліджуваного феномену.

4. Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність педагогічних умов формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики, а саме: 1) забезпечення цілеспрямованої особистісно-орієнтованої психолого-педагогічної підготовки студентів до педагогічної практики; 2) дієвість методичних знань шляхом виконання студентами завдань навчально-дослідного характеру, вивчення студентами-практикантами педагогічного досвіду (як традиційного, так й інноваційного) та його творчого використання в різних видах педагогічної практики; 3) постійне здійснення студентами-практикантами всебічної рефлексії своєї діяльності та набутого методичного досвіду.

У процесі експериментального запровадження науково обґрунтованих педагогічних умов доведено їх ефективність. Так, в експериментальній групі кількість студентів із високим рівнем збільшилась на 20,9 %, а в контрольній групі – лише на 8,2 %. Водночас, кількість студентів, у яких виявлено низький рівень сформованості цієї якості, зменшилась в експериментальній групі на 29,4 %, а в контрольній – на 9,8 %. Різниця в показниках рівня сформованості методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів контрольної й експериментальної груп за підсумками формувального етапу експерименту становить 10,9% (високий), 6,1% (середній), 17% (низький) відповідно. Питома вага кількості респондентів експериментальної групи із високим рівнем сформованості методичної компетентності зросла майже у чотири рази (7,5 % – на констатувальному етапі експерименту й 28,4 % – на контрольному).

Порівняльний аналіз результатів, отриманих на контрольному етапі експериментальної роботи, підтверджує гіпотезу про ефективність запровадження педагогічних умов формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики.

Проведене дослідження не претендує на остаточне й вичерпне розв'язання досліджуваної проблеми. Зокрема, подальшого вивчення потребують питання оптимізації організації педагогічної практики, удосконалення навчально-методичного забезпечення (форм, методів, засобів) і технології формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових науково-методичних виданнях:

1. Ткаченко К. Г. Розвиток методики і змісту методичної підготовки майбутнього вчителя початкових класів / К. Г. Ткаченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. : Педагогічні науки : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конференції „Інноваційні процеси в освітньому просторі : доступність, ефективність, якість”, листопад 2012. – Луганськ : ДЗ „ЛНУ” імені Тараса Шевченка, 2012. – С. 220 – 227.

2. Ткаченко К. Г. Контроль та оцінювання педагогічної практики студентів педагогічних ВНЗ в рамках кредитно-трансферної системи навчання / К. Г. Ткаченко // Наукові записки кафедри педагогіки : зб. наук. праць. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. – Вип. XXXI. – С. 284 – 293.

3. Ткаченко К. Г. Роль і місце педагогічної практики як чинника формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів / К. Г. Ткаченко // Вісник Запорізького національного університету : зб. наук. праць : Педагогічні науки. – Запоріжжя : Запорізьк. нац. ун-т, 2013. – С. 153 – 159.

4. Ткаченко К. Г. Формування методичної компетентності майбутніх фахівців шляхом застосування завдань навчально-дослідного характеру під час проходження педагогічної практики / К. Г. Ткаченко // Наукові записки кафедри педагогіки : зб. наук. праць. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. – Вип. XXXVI. – С. 182 – 189.

5. Ткаченко К. Г. Аналіз результатів формувального етапу експерименту з проблеми формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики [Електронний ресурс] / К. Г. Ткаченко // [Electronic Journal](http://tme.umo.edu.ua/docs/16/19.pdf) „The Theory and Methods of Educational Management”. – 2014. – № 3 (14). – Режим доступу : <http://tme.umo.edu.ua/docs/16/19.pdf>.

Статті в зарубіжних науково-методичних виданнях:

6. Ткаченко Е. Г. Формирование методической компетентности будущего учителя начальных классов в процессе педагогической практики / Е. Г. Ткаченко // Современный научный вестник. Сер. : История, педагогика, философия. – Белгород : ООО „Руснаучкнига”, 2013. – № 10 (149). – С. 37 – 42.

7. Ткаченко Е. Г. Целенаправленная личностно-ориентированная психолого-педагогическая подготовка студентов к педагогической практике / Е. Г. Ткаченко // Научно-теоретический и практический журнал. Уральский научный вестник. Сер. : Педагогические науки. – Уральск : ТОО „Фирма Сервер+”, 2014. – № 32 (111). – С. 5 – 10.

Статті в інших виданнях

8. Ткаченко К. Г. Упровадження у педагогічну практику майбутніх учителів початкових класів інтегрованих програм / К. Г. Ткаченко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Сер. 13 : Проблеми трудової та професійної підготовки : зб. наук. праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011, – Вип. 18. – С. 142 – 150.

9. Ткаченко К. Г. Теоретичні основи методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів / К. Г. Ткаченко // Сборник научных трудов SWorld: Материалы междунар. науч.-практ. конференции „Современные направления теоретических и прикладных исследований – 2013”, 19–30 березня 2013 р. – Вып. 1. Том 14. – Одесса : КУПРИЕНКО, 2013. – С. 39 – 45.

10. Ткаченко К. Г. Вивчення труднощів, що виникають під час організації педагогічної практики студентів – майбутніх учителів початкових класів / К. Г. Ткаченко // Український психолого-педагогічний науковий збірник. – Львів : ГО „Львівська педагогічна спільнота”, 2014. – №1(01). – С.130 – 136.

Статті в збірниках міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференцій:

11. Ткаченко К. Г. Значення педагогічної практики для професійного становлення майбутніх учителів початкових класів / К. Г. Ткаченко // Практично-професійна підготовка студентів у системи вищої освіти: проблеми та шляхи вдосконалення: Матеріали всеукраїн. наук.-практ. конф., 7–8 грудня 2011 р., Харків /

М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Державна наукова установа „Інститут інноваційних технологій і змісту освіти” Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [та ін.]. – Х. : ФОП Шейніна О.В., 2011. – С. 262 – 263.

12. Ткаченко К. Г. Аналіз поняття „методична компетентність” у науковій та психолого-педагогічній літературі / К. Г. Ткаченко // Педагогіка та психологія: сучасні проблеми та перспективи розвитку : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 3 листопада 2012 року, Київ / ГО „Київська наукова організація педагогіки та психології”, 2012. – С. 61 – 63.

13. Ткаченко К. Г. Дидактичні аспекти педагогічної практики студентів на засадах компетентнісного підходу / К. Г. Ткаченко // Педагогічна освіта : стан розвитку, проблеми, перспективи : Матеріали регіональн. наук.-практ. конференції викладачів вищих педагогічних навчальних закладів I-II рівнів акредитації Східного регіону, 22 березня 2012 р., Стаханов / Стахановський навчальний комплекс Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. – Луганськ : СПД Резніков В.С., 2012. – С. 165 – 168.

14. Ткаченко К. Г. Передумови та компоненти системи методичної освіти майбутнього вчителя початкової школи / К. Г. Ткаченко // Шляхи та засоби формування педагогічної культури майбутніх педагогів у процесі навчання та позааудиторній роботі : Матеріали регіональн. наук.-практ. конф., 4 квітня 2012 р., Харків / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Державна наукова установа „Інститут інноваційних технологій і змісту освіти” Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – Х. : ФОП Шейніна О.В., 2012. – С. 273 – 275.

15. Ткаченко К. Г. Упровадження норм і вимог кредитно-трансферної системи у педагогічну практику студентів / К. Г. Ткаченко // Формування професійної культури майбутніх педагогів в умовах модернізації освіти : матеріали всеукраїн. наук.-практ. конф., 5–6 грудня 2012 р., Харків / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Державна наукова установа „Інститут інноваційних технологій і змісту освіти” Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – Х. : ФОП Шейніна О.В., 2012. – С. 359 – 361.

16. Ткаченко К. Г. Значення розвивального освітнього середовища педагогічної практики щодо формування методичної компетентності студента / К. Г. Ткаченко // Materialy IX mezinarodni vedecko-prakticka conference „Vedecky pokrok na prelomu tisyachalety – 2013”. – Dil 22. Pedagogika : Praha. Publishing House „Education and Science” s.r.o – P. 52 – 54.

17. Ткаченко К. Г. Методическая компетентность будущего учителя начальных классов как педагогическая проблема / К. Г. Ткаченко // Современное образование и воспитание : тенденции, технологии, методики : материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ.100-летию МГУ имени А.А. Кулешова, 28 марта 2013 г., Могилёв / МГУ имени А. А. Кулешова, Могилёв, 2013. – С. 199 – 201.

Ткаченко К. Г. Формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Державний вищий навчальний заклад „Донбаський державний педагогічний університет”. – Слов’янськ, 2015.

Дисертаційна робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми формування методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики.

У дисертації вперше досліджено методичну компетентність майбутнього вчителя початкових класів із позицій цілісного підходу; обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови її формування в процесі педагогічної практики (забезпечення цілеспрямованої особистісно-орієнтованої психолого-педагогічної підготовки студентів до педагогічної практики; дієвість методичних знань шляхом виконання студентами завдань навчально-дослідного характеру, вивчення студентами-практикантами педагогічного досвіду (як традиційного, так й інноваційного) та його творчого використання в різних видах педагогічної практики; постійне здійснення студентами-практикантами всебічної рефлексії своєї діяльності та набутого методичного досвіду).

Ключові слова: методична компетентність, майбутній учитель, початкові класи, педагогічна практика, формування, педагогічні умови.

Ткаченко К. Г. Формирование методической компетентности будущих учителей начальных классов в процессе педагогической практики. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Государственное высшее учебное заведение „Донбасский государственный педагогический университет”. – Славянск, 2015.

Диссертация является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы формирования методической компетентности будущих учителей начальных классов в процессе педагогической практики.

В исследовании констатировано, что основной целью высшего педагогического образования является подготовка квалифицированного педагога соответствующего уровня и профиля, конкурентоспособного на рынке труда, компетентного, свободно владеющего профессией. Одним из путей решения данной проблемы является перенос внимания с процесса обучения на его результат, ориентация содержания и организации профессиональной подготовки на компетентностный подход и поиск эффективных механизмов его внедрения.

В диссертации профессиональная компетентность рассматривается как результат овладения человеком определенной совокупностью профессиональных компетенций, которые предполагают наличие у него достаточного уровня сформированных знаний, умений, личностных качеств и опыта осуществления профессиональной деятельности. В свою очередь, компетенция – это определенная предварительно задана требование (норма) к подготовке специалиста, необходимых

для качественной продуктивной деятельности по определенным определенным предметам и процессам.

Важной составляющей профессионализма современного учителя начальных классов является методическая компетентность. Анализ научных работ дает основания свидетельствовать, что понятие „методическая компетентность учителя” главным образом рассматривается применительно учителей-предметников. При этом эту дефиницию понимают обычно как: развернутую систему знаний и умений по вопросам конкретного построения преподавания того или иного предмета; знания в области дидактики, методики обучения предмету, умение логически обоснованно конструировать учебный процесс для конкретной дидактической ситуации с учетом психологических механизмов усвоения.

В диссертации методическая компетентность рассматривается с позиций целостного учебно-воспитательного процесса (учитывается воспитательный аспект педагогической деятельности) с учетом многопрофильности преподавательской деятельности учителя начальных классов (ведь он учит учащихся разных предметов – речи, чтению, математике, естествознанию и др.).

Исходя этого, методическую компетентность учителя начальных классов определено как совокупность знаний, умений и навыков и личностных качеств, которые функционируют как способность проектировать, адаптировать, организовывать, мотивировать, исследовать и контролировать учебно-познавательный, воспитательный и развивающий аспекты образования младших школьников в классной и внеклассной учебно-воспитательной работе.

Структуру методической компетентности учителя начальных классов составляют следующие взаимосвязанные компоненты, как: когнитивный, процессуально-деятельностный, личностный. Когнитивный компонент методической компетентности учителя начальных классов характеризуется совокупностью знаний по общей педагогике, психологии, физиологии, отдельных методик, инновационной педагогике. Процессуально-деятельностный компонент методической компетентности учителя начальных классов включает группы профессионально-педагогических умений осуществления профессионально-педагогической деятельности: интеллектуально-творческие; информационно-гностические; дидактико-методические; воспитательные; рефлексивно-исследовательские. Личностный компонент методической компетентности учителя начальных классов характеризует его профессиональную направленность, личностные профессионально значимые качества (гуманистическая направленность, профессионально-педагогический интерес, профессиональная мобильность, креативность, социальная ответственность, самостоятельность, инициативность, тактичность, толерантность, способность к рефлексии).

Чрезвычайно важную роль в формировании методической компетентности учителя начальных классов играет педагогическая практика, которая направлена на закрепление и реализацию в специально созданных условиях приобретенных предметных, психолого-педагогических, методических знаний, умений и навыков, необходимых для будущей профессиональной деятельности в школе, а также способствует творческому развитию и саморазвития будущего учителя, формированию у него профессионально-значимых качеств и готовности к инновационной педагогической деятельности.

Разработанная на компетентностный, личностно-деятельностного, целостном и контекстном подходах модель формирования методической компетентности учителя начальных классов в процессе педагогической практики предусматривает: технологическое обеспечение, отражающее реализацию формирования методической компетентности учителя начальных классов на подготовительно-мотивационном, содержательно-деятельностного, рефлексивно-коррекционной этапах педагогической практики; учебно-методическое обеспечение, которое предусматривает использование различных форм, методов и средств; педагогический мониторинг исследуемого феномена.

Педагогическими условиями успешного формирования методической компетентности будущих учителей начальных классов в процессе педагогической практики определено: 1) обеспечение целенаправленной личностно-ориентированной психолого-педагогической подготовки студентов к педагогической практике; 2) действенность методических знаний путем выполнения студентами заданий учебно-исследовательского характера, изучение студентами-практикантами педагогического опыта (как традиционного, так и инновационного) и его творческого использования в различных видах педагогической практики; 3) постоянное осуществление студентами-практикантами всесторонней рефлексии своей деятельности и приобретенного методического опыта. Экспериментальным внедрением доказана эффективность указанных условий.

Ключевые слова: методическая компетентность, будущий учитель, начальные классы, педагогическая практика, формирование, педагогические условия.

Tkachenko K. G. Formation of the methodical competence of future teachers of primary school in the process of the pedagogical practice. – On the rights of manuscript.

Dissertation for the scientific degree of Candidate of pedagogical sciences in specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Vocational Training. – State Higher Educational Establishment „Donbas State Pedagogical University”. – Sloviansk, 2015.

The thesis is a theoretical-experimental research on the problems of formation of methodical competence of future teachers of primary school in the process of the pedagogical practice.

The methodical competence of the future teacher of primary school through the position of the integral approach is investigated in the dissertation for the first time; the pedagogical conditions of the formation of the methodical competence in the process of the pedagogical practice (providing with purposeful personally oriented students' psychological and pedagogical training for the pedagogical practice; efficiency of methodical knowledge by means of students' fulfillment the tasks of learning and research nature, studying by future teachers of pedagogical experience (both traditional and innovative) and its creative usage at different kinds of the pedagogical practice; constant realization by future teachers detailed reflection of their activity and obtained methodical experience) are grounded and experimentally verified in the research.

Key words: methodical competence, future teacher, primary school, pedagogical practice, forming, pedagogical conditions.